

Տարեկան գինն է 10 ռուբլի:
վեց ամսուանը՝ 5 ռ., երեք ամսուանը՝ 3 ռ., ամիսը 1 ռ.:
Առանձին համարներով խրատանքիս 5 կոպեկ:

Խմբագրատունը բնակ է ամեն օր բացի կիրակի և տոն օրերից
առաջ օրը 11—2 ժամը կեսօրից յետ:

Օտարադպրացիք զինում են ուղղակի խմբագրության հետե-
ւակ հասցեով: — В. ред. газетов «Мелы Адаманов», во Тиф-
лисе, կամ Redaction de «Meghou Haïastani», à Tiflis.
(Caucase).

Խմբագրությանն ուղղած թէ յօդուածները եւ թէ նամակները
պէտք է պարզ դրուած լինին զօրոյ ստորագրութեամբ եւ հասցեով:
Խմբագրութիւնը կարող է փոփոխել, ուղղել եւ կրճատել յօդուած-
ները: Խմբագրութիւնը իւր վերայ չէ տնտես յետ ուղարկել յօ-
դուածները եւ պահում է երկու ամիս մինչեւ ցարհանջ:

Յայտարարութիւններ իմաստով ամեն մի բառին 2 կոպ:
Յայտարարութիւններ ընդունուած են հայերէն եւ օտար լեզուներով:
Յայտարարութիւններ ընդունուած են խմբագրատանը, Վրաստան:
Հիւրանոցի տակ պէտք է ճշգրտութեամբ ծխախոտի խանութում են
պ. Գառնիկեանի պալիկոնում:

«ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԵՂ»

Ա. Լ. Բ. Գ. Դ. Ե. Զ. Է. Ը. Թ. Ժ. Ի. Կ. Լ. Խ. Ծ. Կ. Ը. Թ. Ժ. Ի. Կ. Լ. Խ. Ծ. Կ. Ը. Թ. Ժ. Ի. Կ. Լ. Խ. Ծ.

Երկու տարի շարունակ պարսպա-
լով տ. Ս. Բարսեղեանցի «Մանկական
Պարտիզոն» պարտիզանուհւոյ
պաշտօնով հոգիս իշխանութեան
թղթաւորութեամբ հոգեւորական 1-ից
բանում եւ «Մանկական Պարտիզոն»
անդամութեամբ 4—6 տարեկան երե-
խաների համար, երկու տարուան դա-
ստանքով: Ցանկացողները իրանց
մանուկներին մանկական պարտեզ
յանձնելու պայմաններին մասին կա-
րող են տեղեկանալ պ. Մարկոս Տէր-
Սարգսեանից իւր տան մէջ ամեն
օր, բացի տոն օրերից ճաշից յետոյ
4—6 ժամը:

Տեղին Նատալիա Տէր-Մարտիրոսեանց:

Խմբագրութիւնս խնդրում
է այն բաժանորդներին, որոնք
դեռ եւս չեն վճարած լրագ-
րիս տարեկան բաժանոր-
դագինը, շտապեն փութով
հասցնել ա յ ն խմբագրու-
թեանս:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԷԼԻՄԵԿ ԶՈՂ *

Ա.

Գարձեալ հրապարակ եմ դուրս դա-
լիս, դարձեալ ուղում եմ դարձեալ
եւ թէ բարեկամներս եւ թէ թշնամի-
ներս մի եւ նոյն թատրոնական դադա-
փարէց զրդուած, որի մասին գուցէ
ձանձրացրել եմ շատերին:

Գրողը պատճառը դրած է առաջու-
ղա մէկ զրդուէ է որը կրում է «Էլիմէկ
զոն» վերնագիր, կամ գրիւն հինգ արա-
բուածով, հեղինակութիւն Գարբիէ
Սուրբուհիանցի, մարդու տպուած, Յով-
հաննէս Մարտիրոսեանցի տպարանում:
Այդ դեռ չը տպուած կ'օգտագործէ մա-
սին, ահա ինչ էի գրել «Իմ յիշողու-
թիւններում» մէջ (Փորձ) ամսագրի մէջ
(№ III Երես 274, ծանօթ. 1) «Շատ ակ-
տուս օր պ. Սուրբուհիանցը մինչեւ այժմ
ուշացնում է այդ պիէտայի հրատարա-
կութիւնը»:

Ներկայումս երբ արժանացել եմ իմ
ցանկութիւնս իրադրութեամբ տեսնելու,
սրբազան պարտք եմ համարում զբա-
ղուիլ այդ զրդուի իմաստով դորա ա-

*) Դանթե. Այս յօդուածն «Արձագան-
ք» չը կ'ամրացու տպագրել եւ նորա
խմբագրութիւնը պատասխանեց ինձ իւր
փոստային արկղից: Պատասխանեց իւր
արամազդային բարձրութիւնից իւր սո-
ցիալական ծագողական արհեստագործից
(գրախօսութիւնով): Նա մտաւայել է, որ
մեկ նորա կարծիքը հարկաւոր չէր, մենք
դրան կարօտ չէինք, մենք հրատարակել
էինք ուղում հատարակաց կարծիքն ի-
մանալու համար եւ ոչ «Արձագանքի»
խմբագրի, որպիսիք իրեն անհասանել
անցողական են կը բարձրանան, կ'ըն-
են. իսկ հայ թատրոնը միշտ կը շարու-
նակ իւր գոյութիւնը, շարժիւ հայ հա-
տարակութեան եւ սորա համակրութեանը:
Հեղին.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Մի ակնարկ կրօնի վերայ: — Հայոց
թատրոնի առթիւ:
Ներքին Տեսչութիւն. — Թղթակ-
ցութիւններ Եւրոպիայ, Եւրասիայ եւ Սու-
րամից:
Քաղաքական: — Քաղաքական
Լուրեր:
Մանր լուրեր:
Յայտարարութիւններ:
Բանասիրական: — Էլի մէկ զոն:

ԹԻՖԼԻՍ, 18 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1884 Թ.

ՄԻ ԱԿՆԱՐԿ ԿՐԹՆԻ ՎԵՐԱՅ.

IV

Մեր անցեալ յօդուածում ցոյց
տուինք հայ եկեղեցւոյ ոյժն ու
նշանակութիւնը հայ ազգի համար:
Եկեղեցին իւր վարդապետութեամբ
եւ ազդեցութեամբ անշուշտիկ է
իսկ նա բարեկամներ համար ունի
շօշափելի արտայայտչներ — դոքա
սրբատեղեքներ, որոնց հետ անկախ-
ել կերպով կ'ապուծէ ժողովուրդն
եկեղեցւոյ էութիւնը: Հայ եկեղեցի
առանց ս. Վրդմանի, ս. Կարապե-

ռաջին ներկայացումն տալուց յետոյ
տանն եւ չորս տարվայ ընթացքում:

Փոքր ինչ մոռանանք ներկան, դառ-
նանք դէպի մոտաւոր անցեալը, որի
մասին երեւելի ռուս բանաստեղծ Գրի-
բաշեղովը ասում է՝

Աւանդութիւնը հին չէ
Բայց նրան հաւատալն է դժուար:
Հազար ութ հարիւր յիսուսական
թուականներում, թիֆլիզի թմրած հա-
տարակութեան մէջ, սկսուեց մէկ տե-
սակ շարժողութիւն:

Հայերն սկսեցին խօսիլ հայերէն:
Կեղտի մէջ թաղուած բուրժուան
շօշափեց իւր հայ լինելը: Արհեստաւոր
ցանկացաւ իւր հաստ ու պինդ, իւրեան
զգուտը «չին-ձերիմէ» բարբառովը Արդ-
բուայ տոհմ Յազոի թուան հետ—հա-
յերէն խօսիլ: Անգամ՝ ամեն տեսակ
զորանական ոյժից զուրկ անցեալում
պաժառէին՝ Պէպոն եւ Կակուլին,
ներկայումս մոտաւոր ոյժից զուրկ «կին-
տոն», սկսեցին հայերենով անգամ խոս-
պատուել:

Փնտռենք պատճառը:

Գարձեալ հեռանանք «մոտաւոր ան-
ցեալից» դէպի շատ հեռու անցեալը—
40-ական թուականներ: Բազմի ըն-
թացքում լազարեան անուանուած ձե-
մարանից եկան թիֆլիզ ուսումնական
թաւրմ ոյժեր: Այդ ոյժը, Միխիլեանի
ներքին Բազմապէսը եւ մի քանի առողջա-
միտ հայ ընտանիքներ եւ կրօնաւորներ
մէջ պահպանուած աւանդական հայ
լեզուն — եղան պատճառը այն յի-
սուական թուականների շարժողու-
թեանը, որին հայերին մտածող ոյժը
պարտական է ներկայումս:

Այդ հեռու անցեալի ազդեցութեան
շարժիւ յիսուական թուականի սկզբ-

տի, խոր վերապիւր եւ այլուխաւա-
նութիւնը զգուցիւ չ'ունի հայ ժո-
ղովրդի աչքում: Այդ քրիստոնէա-
կան հայ պատգամաւորների մէջ ա-
մենից նշանաւոր տեղը բռնում է ս.
Վրդմանը: Իւսուսաւորել Աթոռով
իւր սրբութիւններով (Գեղարք) իւ-
սուսաւորել եւ ս. Յակովբի աջիւր եւ այ-
լն): Վրդմանը — հայ ազգի հո-
գեւոր եւ բարոյական կեանքի ազդե-
րուն է: Իւսուսաւորայ Աթոռը կենդ-
րուն է, որոյ շուրջ այդ կեանքը պլա-
տում է:

Երբ քաղաքական հանգամանքնե-
րի առթիւ Վրդմանը ամայացաւ,
եւ նորա հայրապետական աթոռը
ստիպեցաւ մի քանի դար թափա-
ւելու զանազան տեղեր (նա) Վրդմա-
նին էլ երբեք ազգի յիշողութիւ-
նից դուրս չ'եկաւ: Մնաց միշտ նորա
պաշտման առարկայ՝ նորա անփո-
խարկելի սրբութիւնը: Այդ միջոցին
հայ ազգը կրում էր այն զղացմունքն,
որ ունէր հին իսրայէլը (Երբայիցիք)
Բարեկրօնի դերութեան ժամանակ —
այն է տեսնել իր ամենամեծ բազ-
մանքի կատարումն: Երբուսաւորմի

բում՝ ծագուեց, ստեղծուեցաւ եւ պիտի
մնայ անվերջ շարունակելի հայ թաւոր-
նի գաղափարը թիֆլիզում թո՛ղ քեզ
պարսպան, իմ սիրած գաղափար, թո՛ղ
քեզ ճշնէն, հալածեն զանազան Եւր-
ոպայիներ, փիթօշիւներ եւ այլն, մէկը
չ'առաւելու ու միւսը ժամանակի պահան-
ջից դուրս հայ: Թո՛ղ քեզ հարստա-
րէն ամեն տեսակ դրութեան մէջ զբա-
նուած մարդիկ, նաեւ զանազան զերա-
սանական պարագիտներ, — դու կաս
եւ կը մնաս անմահ, որովհետեւ

Cogito ergo sum

ասել է զորանական փիլիսոփայութեան
արտայայտիչ սկզբունքը:

Վայն եղէք դուք սիրած գաղափա-
րիս նուիրուած նահատակ: Պէշիւր-Քաշ-
եան, Գուրեանց, Փուլիսեանց, Տէր-
Գրիգորեանց (բժիշկ) հեղինակներ, Ամ-
բիկեանց, Գեթեան Արամեանց, Աստղիկ
եւ այլն զերասաններ, որ կը գայ ժամա-
նակ երբ ձեր գերեզմանները վերայ,
իրեւ սուրբերի վերայ, լոյս պիտի ծա-
ւալի, որովհետեւ դուք մեռած կրելով
ձեր անշնչացած կրօնում հայ թաւորնի
վսեմ գաղափարի ապագայի յոյսը:

Յիսուական թուականների սկզբում,
հայերը թիֆլիզում՝ գաղտուկ, իրարից
ամաչելով՝ սկսեցին միմեանց հետ հա-
յերէն խօսալ:

«Մաղի-մոլի», «չին-ձերիմէ» փոխեցին
չնչալով՝ արքի, դնանք, հոգիս» եւ այլն:
Գառնանական հայ երիտասարդու-
թեան ապագայի պիտանքներն (առաջ-
ընթացներից) արտայայտուեցաւ երկու
որոշ տիպ, մէկը առողջամիտ զարգա-
ցումով, միւսը ինքնուրոյն հասկացողու-
թեան տէր հայ ջնաւորմէն, որը 60-կան
թուականներից մինչեւ մեր օրը, շարու-
նակուեց ներկայանալ մի այլանգակ անձ-
նաւորութիւն:

Այդ այն ժամանակն էր երբ հանդու-

տածուրի վերականգնումը: հայ ազ-
գի զիւսաւոր բաղձանքն էր արժա-
նանալ Տիրոջ այցելութեան: հայ-
րապետական աթոռի վերականգնման
ս. Վրդմանում, որ եւ կատարվեցաւ
Թուրքիայից հարստութեան անկու-
մից յետ Կիլիկիայում: Այնուհետեւ
ս. Վրդմանին իւր հայրապետական
աթոռով կրկին սկսաւ կատարել
իւր պատմական պարտքը: նա հայ
ազգի բարոյական կեանքի եւ զոյու-
թեան կենդրոն դարձաւ: Աթոռն ու-
ազգը պիտի գրկեցին միմեանց — պահ-
պանելու եւ պահպանելու: համար
հասկանալով եւ համազօրեւ լինելով
որ մէկն առանց միւսի զոյութիւն
ունենալ կարող չէ: եւ այս գիտակ-
ցութիւնը նրանց առած էր հայ
ազգի երկարատեւ անցեալը:

Ի՞նչեր չէ քաշել եւ ի՞նչ զոհեր
չէ տուել հայ ազգը ս. Վրդմանայ
համար, որովհետեւ զոյութեան խն-
դիր է եղել մշտնջուլ: նա առանց
Վրդմանի եւ նորա ս. Աթոռի իւր
զոյութիւնը անհնարին է համարել
նոյնպէս եւ ս. Վրդմանին իւր հայ-
րապետով ի՞նչ ներութեանց յա-
ցեալ Յակոբ Կարլինեանցի եւ Միքայէլ
Պատկանեանցի, մէկի ողբով «Շուշա-
նիկ» ողբերգութեան, միւսի «Մօցիլ-բու-
նի» իւր ժամանակին համարուած
դրամայ եւ կոմիտայի չնայով, «ժողի-
մօղի» շնչով հայութեան մէկ մասը, հե-
տադրբունց հայ թաւորական ներ-
կայացումներով:

Բայց առ յայլ թաւորնի գաղափա-
րը ստացաւ ժողովրդի փոքրամասնու-
թեան համակրութիւնը:

Մէկը այցելում էր թաւորն բաղմա-
տանջ Շուշանիկ, վարդան սպարապետի
զատեր լաց ու կոծը լսելու եւ նորանով
միխիլեանում էր իւր մէջ թաղուած
հոգեկան ձգտումները դէպի պատ-
մութեան վերայ հիմնուած աւան-
դական անցեալը: — միւսը Մօցիլ-բու-
նի, Գալա-Վարդո soi disant կոմիտաներին
համակրելով ծիծաղում էր եւ բաւակա-
նանում, երբ զօրքոյնակ ուս չ'ընտելի-
կը, հարցնելով Մօցիլ-բու-նի պէտքայում
հայ կնիցիք «Ի՞նչ յիշեց» (որտեղ է բը-
նակում) եւ իրր այս վերջինը ուսերէն
չ'իմանալով յիշեց (բնակիւ) բառը ըն-
դունում է յիշեց (փոր) բառի տեղ եւ
զորանով ծիծաղ էր յարաւանում հան-
դիսականների մէջ, — կարծում էին թէ
այդքանն է միայն թաւորնի նշանակու-
թիւնը:

1860 թուականների ժամանակամիջո-
ցում երեւցաւ հայ թաւորնի գաղափա-
րի ինքնազգոյութիւնը, նա հրապարակ
զուրու եկաւ իւր Շուշանիկներ, վար-
դան եւ այլն ներկայացումներով եւ յետոյ
պահանջեց — թողնել մեռած հայութեան
չ'ընծա ողբերը՝ եւ զննել հայերի
ներկայ կեանքը: Պիտոյ հայիմաց քաջ
քերթով Սրապիտ շաքիմանը, կամե-
ցաւ լուծել պատմական ներկայում,
ստեղծելով Սամէլ, Արտաշէս, Սամի-
նիկ եւ այլն, բայց կատարելապէս չը յա-

սեւ) որ չէ տարել, որ իւր հօտը
թշուաւութեան ժամանակ միխիլե-
րէ) սփոխել, միշտ բարոյապէս նրան
ամրապնդելով, որ կարող լինի իւր
զոյութն վրձակին տանել: Սա էլ ա-
մեն զոհողութիւն արել է, որովհե-
տեւ իւր զոյութիւնն ու նշանակու-
թիւնն էլ կապուած է եղել հայ
ազգի զոյութեան հետ: Մէկն առանց
միւսի, ապրելու, կեանք ունենալու
կարողութիւն չէ ունեցել եւ այսօր
էլ դեռ եւս չ'ունի: Վրդմանայ այս
նշանակութիւնն մինչեւ անգամ բար-
բարոս բռնաւորը հասկացել են: Երբ
պարսիկ Շահաբադը Արարատեան
նահանգի հայերին գերի տարաւ
Պարսկաստան, նոյնպէս եւ կաթողի-
կոսին չը նայելով բոլոր արտօնու-
թիւններին եւ համակրանքներին,

որ նա ցոյց տուեց այդ գաղթական
հայերին չը կարողացաւ նոյնա սիր-
աւ կապել իրանց բնակութեան նոր
տեղերի հետ: Նոյն Վրդմանին էլ
յիշում եւ աշխատում էին յետ
փախչել իրանց աւերակ հայրենիքն,
որպէս զի իրանց սրբութեան մօտիկ
լինին: Շահաբադ մտածեց Պարս-

շողուեցաւ նորան այդ բանը:

Ժամանակը իւրն էր պահանջում: նա
պահանջում էր հայութեան կենդանի
պատկերներ, կենդանի տիպարներ: Եւ
ահա այդ յիսուական թուականը ծա-
րարեւունքում հին պապականուած հայ
յուրօրուայի ներկայ կեանքով, միւս կող-
մից դիմելով նոր սերունդի մէջ առա-
ւել լաւ ապագայ, ձգտումն դէպի լու-
սաւորութիւն, գաղափարների նորութիւն,
պէտք է որ սփռուէր եւ լուծէր հնու-
թեան լաւ նորութեան լաւ մէջ, ան-
ջատել այդ երկու միացած մարմնից
փոտածը, ապականուածը, թէ՛ հին եւ թէ՛
նոր սերունդից գոյացած:

Եւ ահա այդ ինքնազօր ժամանակը
երևան հանցք մի փոքրիկ ընկերութիւն,
որը եւ հիմնեց թաւորական բնութիւն-
ութիւնը:

Թաւորն սկսուեց խաղաղքի ձևով եւ
օրէց օր կաղդուրուելով զգաց իւր կըր-
թողական կոչումն, որի համար էլ հար-
կաւոր եղաւ թողնել հին անօգուտ
պատմական յիշողութիւնները, գաղափր
զանազան շուշանիկներ բնականուց,
այլ պարագայ ներկայ հայ կեանքի լաւ
թէ՛ վատ կողմերով:

Շուշանիկներ, վարդաններ իւր
զբաղմունքի համար գոյացած թաւոր-
նական ոյժից, զարգացաւ մէկ փոքրիկ
զգայուն խումբ, որին եւ օգնութիւն հա-
սան ժամանակին համապատասխան
թաւորական հեղինակներ: Տէր-Գրիգոր-
եանց, Փուլիսեանց եւ այլն, որոնց պա-
րագլուխը եւ համարվում է մինչեւ մեր
օրը «Էլի մէկ զոն», «Պէպոն» եւ այլն
տաղանդաւոր հեղինակ Գարբիէլ Սու-
րուկեանցը:

Բ.

Գառնանք հիմայ այդ հեղինակի ամե-
նանշանաւոր իմ կարծիքով անցեալում
եւ դուցէ ներկայում 50-ական թուա-
կանների հատարական կեանքի պա-

կատարումը նոր էջ միացնել անգամ կանգնելի հայերի սիրտը պատկերա- շնու համար և միտքը դրեց Ե. Էջմիածնայ քաղաքը տեղափոխել այդ շինություն համար—բայց հը- նարուոր է՞ր միթե Արարատայ նա- հանգն իւր հողովն արերով և յի- շատակարաններով տեղափոխել Պարս- կաստան:

Այսպէս Էջմիածնայ նշանակու- թիւնն հայ ազգի համար օտարներն էլ հասկացել են և հասկանում են, միայն դժբաղդաբար նա անհա- սանել է մնացել մեր նորըն- ծայ իմաստակ քաղաքագետ- ներին, որոնք չը գիտենք ի՞նչ հի- մունքներն վերայ հիմնված ժրու- տում են այդ հայ սրբութեան կշիւը հայրենեան համար: Հաւանական է կարծել որ այդպիսիք կամ հայ չեն և կամ անտեղեկ հայ պատ- մութեան— զուրկ են բոլորովն այն զգացմունքից որ հայ ազգը կրում է իւր մէջ իւր եկեղեցւոյ և սորա սրբատեղիների մանաւանդ Ե. Էջ- միածնայ և սորա Աթոռի վերաբե- րութեամբ:

Հայկական թատրոնի գաղափարն երևում է որ բաւական արմատ է բռնել հայ ժողովրդեան մէջ և կար- ծես դարձել նորա համար անհրա- ժեշտ: որովհետեւ ամենքի բերանից լսվում է դժգոհութիւն և անբա- ւականութիւն որ հայկական կանո-

նաւոր բեմ չը կայ թիֆլիսում: Վերջին ժամանակ հայ մամուլն մէջ դրամատիկական Ակումբի առ- թիւ հանդէս դուրս եկած յօդու- ածները («Մեղուի» մէջ Ս. Ա. իշ- խան Կ. Ամասուհու) պ. Վ. Մու- թաֆեանի) Ս. Արծրունու և «Ար- ձաղանքի» մէջ մի քանի յօդուած- ներ) ցոյց են աւելի որ հայ թատ- րոնի հարցն ամենքի սրտին մօտիկ է և ամենքն էլ ցանկանում են նո- րա զոյուութիւնն և վերականգնում, որոյ համար էլ խիստպէս հանդէս բերվեցաւ դրամատիկական Ակումբն որ հիմնադրող պիտի լինէր հայ թատրոնին մաստիարակը սրան թէ՛ դրամական և թէ՛ բարոյական միջոցների իւր յարստութեան հա- մար:

Հայկական թատրոնի անկման պատ- ճառը մեր կարծիքով ոչ այնքան այս և այն անձին ինքնասիրութիւ- նը ու կիրքն էր որքան մեր յա- վրշտակութիւնն ամեն գործի մէջ, որ խիստպէս հայի համար խորթ յատկութիւնն պիտի լինէր: Մենք մի գործի ձեռնարկելու սովորաբար իբրեւ չը տեսնէր յափշտակվում ենք և ա- մեն գործ չենք կամենում բնական ճանապարհով աստիճան առ աստի- ճան առաջ տանել, այլ յանկարծ գործը մեծ ձեռք ենք սկսում որ մեր ոյժից բարձր է և վերջ ի վեր- ջոյ ձմրվում ենք ծանրութեան տակ և գործն էլ այսպէս փնտրվում է: 1881 — 82 թուականներին թիֆ-

լիսում հայկական թատրոնը այն- պիտի մեծ ձեռք հանդէս բերինք որ շատ ծանրացաւ ժողովրդի զըն- պանի վերայ սա անկարող եղաւ նոյն չափով շարունակելու իւր առբքը թատրոնին և սա խափան- վեցաւ: Թատրոնի ծախքը 1881 — 1882 թուականի ցոյց է տուած թէ և 21,000 ռուբլի բայց անշուշտ հայ հասարակութեան նա նստած կը լինի գուցէ ևւապատիկ աւելի աչքի առաջ ունենալով բենեֆիտ- ները ընծաները ցոյցներն ու այլ ծախքերը: Յայտնի բան է որ այս նշանաւոր և ծանր առբք է թիֆլի- սի հայ հասարակութեան համար որ շատ ունի և այլ անհրաժեշտ ծախքեր: Բայց եթէ մենք չը յա- վրշտակվինք և չափաւորենք մեր ծախքերն որքան կարելի է և տե- ղական ոյժերից էլ օգուտ քաղելինք աշխատելով սրանց կատարելագոր- ծել Վ. Պօլսից չափաւորապէս հը- րաւիրված ուժերի միջնորդութեամբ մեր թատրոնը կարծում ենք որ մինչև յայժմ էլ տեղորոշութիւն կ'ու- նենար: Բայց մենք այդպէս չ'արինք և մի տարուան մէջ ապաւելցինք մեր մի քանի տարուան նիւթական ոյ- ժերը և ախարայ ստիպվեցանք տես- նելու մեր թատրոնի անկումն որ ամենքին էլ այժմ ցաւ է պատճա- ուում և ամենքն էլ պատրաստ են երևում իրանց ձեռքից եկածը չը խնայել որ վերականգնի ժողովրդ- ևան մտաւոր և բարոյական զուար-

ձութիւն տուող այդ հաստատու- թիւնը:

Այս ցանկութեան հասնելու հա- մար ամենագիշակի և ապահով մի- ջոցներինք է դրամատիկական տիւմ- րի գլուխ գալն ու հաստատվելը— ոչ ոք չէ կարող այս չը խոստովա- նել: Միայն մի բան աչքի առաջ ունենալու է որ մեր առաջաւորնե- րից նոքա որոնք կարող էին օգտա- ւէտ լինել այս գործի յաջողութեան, նախ մի փոքր հեռու ման զայն ինքնասիրութիւնից և աւելի գործի վերայ մտածելին պատրաստ լինելով փոքր ինչ զոհակու և երկրորդ որ նոյն իսկ գործին ձեռնամուխ լինելին առանց յափշտակութեան չափաւոր ձեռք: Թող նա աճէր և զարգա- նար ժամանակի ընթացքում իւր բնական ուժով և ոչ արհեստական եղանակով: Մենք կարծում ենք որ հայկական թատրոնի անկման մասին ցաւողների յայտնած զգացմունքնե- րն այնքան անկեղծ են և զօրեղ, որ նոքա մի կողմ թողնելով մանր անձնական հաշիւները և ինքնասի- րութիւնը ի տէր գործին առանց կրքի կը միանան աւելի անկեղծ կը լինեն իրար կարեւորութիւն ու ար- ժանաւորութիւնը գնահատելով և կարճ միջոցում գլուխ կը բերեն դրամատիկական տիւմրի գոյութիւնը բնական մեր ոյժերին համեմատ ձե- ւով, որպէս զի նա յիշաւի կարո- ղանայ ոյժ և նեցուկ լինել հայ թատրոնին որ այնուհետեւ սա տե-

ւողական կերպով վարէ իւր պաշ- տօնը յօգուտ ժողովրդեան բարոյա- կան կրթութեան:

Թատրոնի նշանակութեան մասին այնքան զրոյթ է և նա այնքան պարզ է շատերի համար որ աւելորդ ենք համարում խօսել այդ մասին: Յու- անք որ ի շնորհս խոհմութեան և զոհաբերութեան, ամենքի ցան- կացած վերականգնումն հայ թատ- րոնի օգնութեամբ դրամատիկական տիւմրի կարճ միջոցում իրողու- թիւն կը դառնայ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Շ Ո Ւ Շ Ի
3 հոկտեմբերի

Յարգել խմբագիր: Ամոյս մէկին ցաւօք արտի լսեցինք որ մեր գա- ւառապետ Գանձէլին պաշտօնագրով է եղել ի՞նչ է պատճառը որ մա- սին ոչ ոք հաստատ բան չէ իմա- նում այլ վայր ի վերոյ պատճառ- ներ են պատմվում մի քանի բամ- բասաւոր մարդկանց բերաններում: Շուշին շատ տարիներէ ի վեր չէ ունեցած մի այսպիսի ժողովրդատե- րաբնակչութիւն որ գործին արի և բո- լոր ժողովրդին սիրելի դաւառապետ, սա դեռ մի ամբողջ տարի չը կայ որ նշանակուէն է տեղա- բայց այդ կարճ ժամանակամիջոցում քաղա- քը բոլորովն կերպարանափոխուէլ

հանջի արտայայտման, Վլէի մէկ զոհի» բովանդակութեամբ:

«Վլէի մէկ զոհի» հեղինակը երկար դի- տել է այդ թուականներին ընտանիքների կազմակերպութիւնը, նա նկատել է նա զինել է և հասկացել հայութեան երեք գերաւատանների տիպաները, որոնք չղիկայածն կապուած լինելով միմեանց հետ կազմում են ժամանակակա հայու- թեան գոյութիւնը: Պարագլուխները այդ գերաւատանների են. 1) Սարգիս, հարուստ վաճառական (Սմերիկանց) և նորա կինը, բարի նահապետական հայ կին Բարբարէ (Բեթեան Արամեանց). 2) Եղգոր Սիմօնի Սուրբաթով, դնպաւտ, (Միրադեանց) և նորա, դէպի արխանդ- բատական կեանքը ձգտող կին Սարգիս (Մելիք-Նազարեանց) և 3) Ստեփան Գա- նէլի: Բրիլիանտով, միլիոնատէր այրի (Սուքիսեան):

Երեք գերաւատաններն պարագլուխ- ները ևս հայ են, հայութիւն սկրոյ հայր և մայրեր, երեքն ևս՝ ամեն մէկը իւր հատկացողութեան համեմատ, ճիշդ են թափել (գաւ) կրթութիւն տալ իւրեանց զաւակներին, որով և զոյգացել են երեք հատկացողութեան տէր նոր սերունդի մարդիկ:

Հարուստ վաճառական Սարգիսի ան- դրանիկ որդւոց դուրս է եկել—համալ- սարանական Միքայէլը (Չմկիկան), զըն- դապիտ Եղգոր Սիմօնի ինքնուրոյն զարգացողութեան տէր, մասամբ Միքա- յէլի կրթողական աղղկեցութեան տակ, —հատկացող, զգալուն, խիտ Սարգի մօր հրամանատարութեան ներքոյ, հա- մակրական Անանին (Սաթիկի) և Բրի- լիանտովի անդոյն կրթութեան զէմ զա- ւակները Վանօն (Տէր-Աստուրեանց) և Անն դիլման:

Երեք հայրերը և երկու մայրերը սի- բում են անասման կերպով իւրեանց որդիկներն: Երեքն էլ բարի մարդիկ են, իսկ Բարբարէի և Սարգիսի մէջ սար ու ձոր կայ Մէկը տարբեր և նահապե- տական բարոյականութեան կողմից ան- բիծ կին է, միւսը կատարեալ մէ զէ բ: Մէկը սիրում է իւր Միքայէլին անպա- ման նորան երջանկացնելու ցանկութիւ- նով, միւսը իւր որդի՝ սիրուն, խելօք Անանու երջանկութիւնից օգուտ քաղե- լու համար, որ կարողանայ բաւականու- թիւն տալ իւր անափառական ձգտում- ներին:

Անցքը պատահում է թիֆլիսում 1860-ին:

Հարուստ վաճառական Սարգիսը, վի- ձելով իւր կնոջ Բարբարէի հետ, դուրս են գալի բնոյ, Միքայէլի հետ խօսուի- ցութիւն ունենալուց յետոյ:

— Խաչն էլ իր ասածի, «հա ու չէ» չէ իմանում էլի, ասում է Սարգիսը, զլիարկը ձգելով սեղանի վերայ, Բար- բարէն հետեւելով նորան պատասխանում է՝

— Բթիկդ 1) խօ չիս կանայ անի խղճին, տեսնում իս չէ ուղում, զօւով բան կուլի:

— Չէնք, ձէնք. դի՛ր քու մեղն է, Բարբարէ, վաւ Էնէնց զայիմ է կանդ- նած, վրդովում բացականչում է Սար- ցիսը, որովհետեւ նրա մայր Բարբարէն հասկանում է որ՝

— Թէ կի նա իւր հօր էլ ու մօր վը- բայ էլ խելօք է...

— Տօ, Ստեփան Գանէլիցը, Ստեփան Գանէլիցը, էն միլիոններու տէրը, ախ- չի՛ր ըլի տալի աղանջաքով, պաղանտ- քով, էն՝ դադա վուշ ու բամբակ ու

1) «Բթիկդ խօ չիս կանայ անի» — նշանակում է՝ հօ չիս կարող խելօքել:

խելօքը չուզէ: Տօ, հազիր ասիս թէ՛ վաւ խելօքը չի ուղի: (Սարգիսը բար- կացած ման է գալի):

Վէճ կայ ուրեմն հօր և որդւոյ մէջ, հին և նոր սերունդի մէջ. մէկի կինը, միւսի մայրը թէ՛ն դեռ չէ ըմբռնել վի- ճաբանութեան աւարկայի հոգեբանա- կան նիւթը, միայն լաւ հասկանում է, իւր կարճ, նահապետական, մայրական- խելքով որ «թի կի նա (նոր սերունդը) իւր հօր վրայ էլ ու մօր վրայ էլ խելօք է»: ուրեմն, կարծում է մայրը, այն մայրը, որ միշտ հին սերունդի—իւր հը- բամանատար ամուսնոյ կամքով է բռն- նել ամեն բան, իւր այդ ամուսնոյ կամ- քը և կարծիքը հիմարութիւն համարե- րով, այդ մայրը թիւ է տալի իրան երկունքու, որ երեք մէկ նշանաւոր, իւր- եան հին սերունդի նահապետական կեանքին հետեւող երկրայական հարց կայ, որ իւր համալսարանական կրթու- թեան տէր աւագ «Միքայէլը» չէ կամե- նում իւր հօր կամքին հետեւել, և չէ ու- զում «միլիոններու տէր Ստեփան Գա- նէլի» աղկան ուղի:

— Խ՞նչ անիմ, բարբառում է Բար- բարէն, խօ տեսնում իս վաւ նրա ուշք ու միտքը Անանին է:

Խեղճ կինը շատ լաւ հասկանում է որ «միլիոններու տէր Ստեփան Գանէլիցը» աղկայ ուղիւ առաւել ձեռնառն կը լի- նէր իւրեանց հին սերունդական կեանքի ձգտողական հաշիւներին համար, բայց, մտածում է՝ «թէ կի նրա ուշք ու միտ- կը Անանին է»:

Վիճաբանութեան աւարկան ինչ է, «Միլիոններու տէր» Ստեփան Գանէ- լիցը ունի երկու գաւակ՝ ուղայ և աղջիկ, որոնց կրթել են ձ 1850-կան թուա- կանի չիլ, ներկայումս «pehnte!» ձեռով «Մօսկէ Գաւօն», զանազան «օտիէ»

նեկ» և «մադամներ», որոնք համաձայն «միլիոններու տէր» ծնողի կամքին եկել են և ինչպէս պատմում է Նատոն—աղ- ջիկ գաւակը... «Երկու սահմա՛ ֆօրաօ- պանի վրայ զուլիս ցաւ տայ... խում «քոման վու փորտէ վու, մէքսի մադամ, մէքսի մօսիէօ, իլ ֆէ բօ թան, իլ ֆէ մօվէ թան...»:

— . . . վուլէ վու դանտէ, վուլէ վու վալտէ-նեքով... իմ զուլիս կատէս (ձե- ծած միւս) շինեցին, աւելացնում է աղայ գաւակ Վանօն:

Եւ ահա, այս տեսակ կրթութեան տէր ամուսնացու են առաջարկում հայ նոր սերունդի ներկայացուցիչ Միքայէ- լին, որին... «զուլումը է պատճառում փորձել այն, ինչ նրանից առաջ իրագոր- ծել են և չեղուել ուղիւ ճանապարհից նրա նման համալսարանականները, հա- բուստ կանայք ուղեկով, որոնց նա եր- բեք չի հետեւի, որովհետեւ կանան է դը- րեւ... միայն իւր սեպհական աշխատան- քին պարտական լինելը:

Հին և նոր գործնական սերունդի— Սարգիս և Միքայէլի մէջ ունեցած վէ- ճը, ինքն ըստ ինքեան մէկ չնչին իր- օղութեան հետեանք է:

Միքայէլը՝ զարգացած երիտասարդը կամենում է ամուսնանալ հայ նահապե- տական հոգով զարգացած օրիորդի հետ, որը կարող է նրան «բնեկը» լինել . . . որնոր կատարելապէս համապատասխան է նրա զաղափարներին: Եւ եթէ՛ այդ ևս չը լինէր, «ես մեծ անպատասխան կը համարէի, ասում է Միքայէլը, փողի համար պատկոյի:

Եւ երբ երկար միճաբանութիւնից յե- տայ, Միքայէլը մօտենում է հօրը և նո- րա ձեռքը բռնելով, աղայում է որ նա արդէլք չը լինի նորա երջանկութեան, որովհետեւ նա կշռել է «Անանու խելքը, խղճմանքը, վարքը...» և համոզուել է

որ միայն Անանին կարող է լինել նորա երազած կինը, և հայրը բացատրելով... «ամա վաւ փուղ չունէ... չէ վաւ Է- գուց, էլ ուր վուլթիլ կուլին, էն վուլթի- կերանցը ջէր ծծալի է հարկաւոր, ի- ժում պահուորդիկ, խում ուսում...» և Միքայէլը սպաւանալով խնդրում է հօ- րից որ չը քանդէ նորա որդիական խո- նարհութեան կապը և չ'ստիպէ նրան մէկ քանիսի պէս թողնել իւր հայրա- կան տունը և գնալ իւր ուղանք անել— այստեղից ահա սկսվում է հօր և որդւոյ —հին և նոր սերունդի մէջ անհաշուելի վէճը:

Միքայէլը յայտնում է որ թող հայրը ինչ կամենում է անի, նորա ընտրածը Անանին է, իսկ Սարգիսը սպաւանում է. . . ի՞նչ որդեւ Անանուն ուղիս, էնչալը պարծեցի: Աւուլթիւն, կանգնում է Մի- քայէլի առաջ և ձեռքն իր կրծքին խը- փում: Բ՛ւ, Միլեկի, ևս թէ քու օխ- տեմէն չեկայ, (ձեռքը ասնելով դէպի ընչացքը): Բաւ էս բիլիս էստի չի ըլի:

Հայր և որդի բաժանվում են, պատե- րազը յայտնում է հին և նոր արա- կան սերունդի մէջ. մէկի զէնքն է խո- րամանկութիւն, միւսինը նորա հաստատ կամքը սէրը: Երկուսի՝ ամուսնոյ և որ- դւոյ վիճաբանութեան մէջ, մէկի համար խոնարհ ամուսին, միւսի անտաճման սի- րող մայր Բարբարէն թէ՛ն համակրում է իւր ամուսնոյ կարծիքին որ անփող աղ- ջիկ ուղեւ ձեռնառն չէ Միքայէլին, այնուամենայնիւ ձգտում է դէպի որդւոյ կամքը, որովհետեւ հայրը չարանալով և ուղեւ ստիպել, բայց «նա էս խելքի տեսն է վուր վալտիւնայ, ասում է Բար- բարէն, և միտմ է չեղօք մինչի պատե- րազի՛ հետեանքը:

(Ար չարանալիլի):

